

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته ی زبان شناسی - آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان

ارزیابی و مقایسه ترجمه های فارسی رمان انگلیسی
شاهزاده و گد/ اثر مارک تواین براساس
مدل گارسس (۱۹۹۴)

توسط

شهین فرزانه

استاد راهنما

دکتر ناصر رشیدی

بهمن ۱۳۸۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

اظهار نامه

اینجانب شهین فرزانه دانشجوی رشته ی زبان شناسی گرایش آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان دانشکده ادبیات و علوم انسانی اظهار می کنم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته ام. همچنین اظهار می کنم که تحقیق و موضوع پایان نامه ام تکراری نیست و تعهد می نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: شهین فرزانه

تاریخ و امضاء:

۸۸ / ۱۰ / ۲۰

به نام خدا

ارزیابی و مقایسه ترجمه های فارسی رمان انگلیسی شاهزاده و گدا/
اثر مارک تواین براساس مدل گارسس (۱۹۹۴)

به کوشش

شهین فرزانه

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز به عنوان بخشی از
فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته

آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی کمیته پایان نامه با درجه : عالی

..... دکتر ناصر رشیدی، استادیار آموزش زبان انگلیسی (رئیس کمیته)

..... دکتر جلال رحیمیان، دانشیار زبانشناسی

..... دکتر فریده پورگیو، دانشیار زبان و ادبیات انگلیسی

بهمن ماه ۱۳۸۷

تقدیم به:

تقدیم به پدر و مادر عزیزم و همه دوستان راه علم و دانش

سپاسگزاری

این پایان نامه حاصل زحمات بزرگوارانی است که جا دارد مراتب قدردانی و تشکر خود را نسبت به آنها ابراز نمایم. از استاد راهنمای محترم، جناب آقای دکتر ناصر رشیدی به دلیل کمکهای بیدریغ و راهنماییهای سودمند در همه مراحل نگارش این تحقیق، بخصوص ارائه و توصیه سئوالهای تحقیق مناسب که راه رسیدن به نتیجه مورد نظر را هموار ساختند، بی نهایت سپاسگزارم. همچنین، از اساتید مشاور گرامی، جناب آقای دکتر جلال رحیمیان و خانم دکتر فریده پورگیو به خاطر نظرات ارزشمند و همراهی در مراحل نهایی تحقیق کمال امتنان و قدردانی را دارم. سلامتی و توفیق روزافزون این اساتید محترم را از خداوند منان خواستارم. در ضمن از خانم **Carmen Valero Garces**، استاد و محقق در امر آموزش ترجمه در دانشگاه **Alcala de Henares** مادرید و نیز دست اندرکاران فصلنامه "مترجم" که با معرفی مدل گارسس (۱۹۹۴) امکان نگارش این تحقیق را برایم فراهم نمودند، تشکر می نمایم. در اینجا لازم است که مراتب تقدیر و تشکر خود را نسبت به خانواده عزیزم نیز ابراز نمایم که با کمکهای مادی و معنوی خویش شرایط ادامه تحصیل را برایم فراهم ساختند.

چکیده

ارزیابی و مقایسه ترجمه های فارسی رمان انگلیسی شاهزاده و گدا/ اثر مارک تواین براساس مدل گارسس (۱۹۹۴)

به کوشش

شهین فرزانه

هدف اصلی این تحقیق، ارزیابی و مقایسه کیفیت ۴ ترجمه از ترجمه های فارسی رمان انگلیسی شاهزاده و گدا/ اثر نویسنده معروف آمریکایی مارک تواین می باشد. در میان مدل‌های متعدد برای ارزیابی کیفی ترجمه، مدل گارسس (۱۹۹۴) به عنوان چارچوب این تحقیق انتخاب شده است که ۴ سطح متفاوت معنایی- لغوی؛ نحوی- صرفی؛ گفتمانی- کارکردی و سبکی- منظورشناختی را در بر می گیرد. هر کدام از این سطوح نیز دارای زیرگروه‌ها و اجزاء خاصی هستند که متون ترجمه شده براساس آنها سنجیده و ارزیابی می شوند. در این تحقیق ۴ ترجمه فارسی از ۳ مترجم مختلف برای ارزیابی کیفی انتخاب شدند و مورد بررسی قرار گرفتند. بعد از تعیین میزان فراوانی هر یک از زیرگروه‌های ویژه برطبق مدل گارسس، نتایج به صورت جداول توزیع فراوانی و نمودار ارائه گردیدند. با محاسبه مقادیر فراوانی در سطوح چهارگانه و در هر یک از زیرگروه‌ها، تعیین مقادیر حوزه های مشترک در همه ترجمه ها (افزایش، حفظ و تصرف)، محاسبه مقدار صنایع بلاغی به کار رفته در متون ادبی ترجمه شده بر پایه سه ویژگی (حفظ، حذف و تغییر) و در نهایت تعیین کیفیت ترجمه ها بر اساس دو معیار کفایت و مقبولیت و با توجه به میزان ویژگی‌های مثبت و منفی بیانگر کیفیت، ترجمه ها به شرح زیر دسته بندی می شوند: الف) براساس مقادیر و اطلاعات حاصله از ویژگی‌های مثبت: ۱- ترجمه محمد قاضی (۱۳۳۴) ۲- ترجمه ولی الله ابراهیمی (سروش) (۱۳۴۸) ۳- ترجمه محمد قاضی (۱۳۶۶) ۴- ترجمه داریوش شاهین و سوسن اردکانی (۱۳۸۶). ب) برپایه مقادیر و داده های به دست آمده از ویژگی‌های منفی: ۱- ترجمه داریوش شاهین و سوسن اردکانی (۱۳۸۶) ۲- ترجمه محمد قاضی (۱۳۶۶) ۳- ترجمه محمد قاضی (۱۳۳۴) ۴- ترجمه ولی الله ابراهیمی (سروش) (۱۳۴۸).

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل اول: مقدمه	
۱-۱-۱	مقدمه
۱-۲-۱	کلیاتی درباره ترجمه و ارزیابی آن
۱-۲-۱-۱	ترجمه چیست؟
۱-۲-۲	مطالعات ترجمه
۱-۲-۳	ارزیابی کیفیت ترجمه
۱-۲-۴	اهمیت ارزیابی کیفیت ترجمه
۱-۲-۵	مدلهای ارزیابی کیفیت ترجمه
۱-۲-۶	مدل گارسس
۱-۳	اهداف تحقیق
۱-۴	سئوالات تحقیق
۱-۵	اهمیت و ضرورت تحقیق
۱-۶	اجزاء تحقیق
فصل دوم: پیشینه تحقیق	
۲-۱	مقدمه
۲-۲	مطالعات و تحقیقات نظری
۲-۲-۱	زبان شناسی و ترجمه
۲-۲-۱-۱	دستاوردهای زبان شناسی برای ترجمه
۲-۲-۱-۲	رویکردهای زبان شناختی به ترجمه و ارائه مدلهایی برای روند ترجمه
۲-۲-۲	نظریه پردازان ترجمه در قرن بیستم
۲-۲-۳	تاریخچه تحقیق

- ۱- ۳- ۲- ۲- نخستین ترجمه های نوشتاری ۲۰
- ۲- ۳- ۲- ۲- ترجمه در دوران اسلامی تا قرن چهارم ۲۱
- ۳- ۳- ۲- ۲- ترجمه به فارسی دری از دهه چهارم قرن چهارم هجری ۲۲
- ۴- ۳- ۲- ۲- آغاز ترجمه از نوشته های مغرب زمین ۲۳
- ۴- ۲- ۲- نقد ترجمه ۲۳
- ۱- ۴- ۲- ۲- نگاهی به پیشینه نقد ترجمه در غرب ۲۵
- ۵- ۲- ۲- ارزیابی ترجمه در مکاتب فکری مختلف ۲۶
- ۶- ۲- ۲- مدلها، چارچوبها و رویکردهای ارزیابی کیفیت ترجمه ۲۸
- ۳- ۲- مطالعات تجربی در زمینه ارزیابی ترجمه ۳۵

فصل سوم: روش تحقیق

- ۱- ۳- مقدمه ۳۸
- ۲- ۳- داده های تحقیق (بیکره زبانی مورد بررسی) ۳۸
- ۳- ۳- شیوه جمع آوری داده ها و انتخاب متون ۳۹
- ۴- ۳- روش تجزیه و تحلیل داده ها ۳۹
- ۱- ۴- ۳- شیوه ارزیابی متون ترجمه شده براساس سطوح چهارگانه مدل گارسس (۱۹۹۴) ۳۹
- ۱- ۱- ۴- ۳- سطح اول: سطح معنایی - لغوی ۴۱
- ۱- ۱- ۱- ۴- ۳- زیرگروههای موجود در سطح اول (سطح معنایی - لغوی) ۴۱
- ۲- ۱- ۴- ۳- سطح دوم: سطح نحوی - صرفی ۴۴
- ۱- ۲- ۴- ۳- زیرگروههای موجود در سطح دوم (سطح نحوی - صرفی) ۴۴
- ۳- ۱- ۴- ۳- سطح سوم: سطح گفتمانی - کارکردی ۴۷
- ۱- ۳- ۴- ۳- زیرگروههای موجود در سطح سوم (سطح گفتمانی - کارکردی) ۴۷
- ۴- ۱- ۴- ۳- سطح چهارم: سطح سبکی - منظورشناختی ۴۸
- ۱- ۴- ۴- ۳- زیرگروههای موجود در سطح چهارم (سطح سبکی - منظورشناختی) ۴۸
- ۲- ۴- ۳- شیوه ارزیابی متون ترجمه شده برای سه حوزه یا تکنیک اصلی مشترک در ۵۰
- همه ترجمه ها (به ویژه متون ادبی ترجمه شده) براساس مدل گارسس (۱۹۹۴)
- ۳- ۴- ۳- شیوه ارزیابی صنایع بلاغی موجود در متون ادبی ترجمه شده ۵۱
- ۴- ۴- ۳- شیوه ارزیابی کیفیت ترجمه ها براساس دو معیار کفایت و مقبولیت
(با در نظر گرفتن جنبه های مثبت و منفی بیانگر کیفیت موجود در مدل گارسس) ۵۱

فصل چهارم: نتایج و بحث

۵۴	۴-۱- مقدمه.....
۵۴	۴-۲- نتایج.....
۷۹	۴-۳- بحث.....

فصل پنجم: خلاصه، نتیجه گیری و کاربردهای آموزشی نتایج تحقیق

۹۸	۵-۱- مقدمه.....
۹۸	۵-۲- خلاصه.....
۹۹	۵-۳- نتیجه گیری.....
۱۰۶	۵-۴- برداشتها و کاربردهای آموزشی نتایج تحقیق.....
۱۰۷	۵-۵- پیشنهادهایی برای گسترش پژوهش.....
۱۰۹	فهرست منابع و مآخذ.....

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۵۳.....	جدول شماره ۱-۳ - ویژگیهای مثبت و منفی بیانگر کیفیت در مدل گارسس (۱۹۹۴).....
۵۵(۱۹۹۴)	جدول شماره ۱-۴- توزیع فراوانی داده ها و مقادیر سطوح چهارگانه مدل گارسس (۱۹۹۴)
۵۵.....	جدول سطح اول (سطح معنایی - لغوی).....
۵۵.....	جدول سطح دوم (سطح نحوی - صرفی).....
۵۶.....	جدول سطح سوم (گفتمانی - کارکردی).....
۵۶.....	جدول سطح چهارم (سبکی - منظورشناختی).....
۶۰.....	جدول شماره ۲-۴- توزیع فراوانی و مقادیر برای سه حوزه اصلی مشترک در همه ترجمه ها
۶۰.....	جدول حوزه افزایش.....
۶۱.....	جدول حوزه حفظ.....
۶۱.....	جدول حوزه تصرف.....
۶۵.....	جدول شماره ۳-۴- داده ها و مقادیر صنایع بلاغی موجود در متون ادبی ترجمه شده.....
۶۵.....	جدول حوزه حفظ.....
۶۵.....	جدول حوزه حذف.....
۶۶.....	جدول حوزه تغییر.....
	جدول شماره ۴-۴- داده ها و مقادیر تعیین کننده کیفیت ترجمه ها بر اساس دو معیار
۷۰.....	کفایت و مقبولیت.....
۷۰.....	الف- جدول جنبه ها یا ویژگیهای مثبت.....
۷۵.....	ب- جدول جنبه ها یا ویژگیهای منفی.....

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار شماره ۱-۱ - نمودار حیطة کار مطالعات ترجمه (هولمز، ۱۹۸۷)	۵
نمودار شماره ۱-۲ - مدل روش نایدا و تییر (۱۹۶۹)	۱۴
نمودارهای شماره ۱-۴ - سطوح چهارگانه مدل گارسس (۱۹۹۴)	۵۸
نمودار سطح معنایی - لغوی	۵۸
نمودار سطح نحوی - صرفی	۵۸
نمودار سطح گفتمانی - کارکردی	۵۹
نمودار سطح سبکی - مقصودشناختی	۵۹
نمودارهای شماره ۲-۴ - سه حوزه یا تکنیک مشترک در همه ترجمه ها (به ویژه متون ادبی ترجمه شده)	۶۳
نمودار افزایش	۶۳
نمودار حفظ	۶۳
نمودار تصرف	۶۴
نمودارهای شماره ۳-۴ - صنایع بلاغی موجود در متون ادبی ترجمه شده	۶۷
نمودار حفظ	۶۷
نمودار حذف	۶۸
نمودار تغییر	۶۸
نمودارهای شماره ۴-۴ - تعیین کیفیت ترجمه ها براساس دو معیار کفایت و مقبولیت	۷۲
الف - نمودار جنبه ها یا ویژگیهای مثبت	۷۲-۷۳
ب - نمودار جنبه ها یا ویژگیهای منفی	۷۷-۷۸

فهرست نشانه های اختصاری

ه.ق = هجری قمری

BLEU= Bilingual Evaluation Understudy

CTIC= Conucil of Translators and Interpreters of Canada

NLP= Natural Language Processing

فصل اول: مقدمه

۱-۱- مقدمه

فصل اول پژوهش حاضر از بخشهای زیر تشکیل شده است:
بخش اول به ذکر کلیاتی در باره‌ی ترجمه و ارزیابی آن می‌پردازد، بخشهای بعدی به معرفی اهداف تحقیق، سئوالات تحقیق، اهمیت و ضرورت تحقیق و اجزاء تحقیق اختصاص یافته است.

۱-۲- کلیاتی درباره‌ی ترجمه و ارزیابی آن

۱-۲-۱- ترجمه چیست؟

ترجمه به عنوان تلاش و فعالیتی هدفمند و زمینه‌ای برای برقراری ارتباط و گسترش روابط در جوامع انسانی از دیرباز مورد توجه بوده است. این وسیله اصلی ارتباط، نیروی شکل دهنده اساسی در توسعه فرهنگ کشورها و ضرورت اجتناب ناپذیر بشری می‌باشد (حقانی، ۱۳۸۶).

دیدگاههای مختلفی درباره ترجمه وجود دارد و تعاریف گوناگونی از آن به عمل آمده است. در قرن ۲۰، نظریه پردازان ترجمه از جمله یوجین نایدا (Eugene Nida)، پیتر نیومارک (Peter Newmark) و جی.سی.کت فورد (J.C.Catford) آن را اینگونه تعریف می‌کنند: به اعتقاد نایدا (۴: ۱۹۶۴): "ترجمه عبارت است از بیان مجدد پیامی از زبان مبدأ در قالب نزدیکترین معادل طبیعی آن به زبان مقصد، نخست از لحاظ معنا و دوم از لحاظ سبک." به نظر پیتر نیومارک (۵: ۱۹۸۸): "ترجمه بیان معنای یک متن به زبان دیگر است به شیوه‌ای که پیام و هدف نویسنده به زبان دوم منتقل شود." از دیدگاه کتفورد (۱: ۱۹۶۵): "ترجمه جایگزینی مواد متنی در یک زبان (زبان مبدأ) با مواد متنی معادل در زبان دیگر (زبان مقصد) است."

و براساس فرهنگ اکسفورد (۲۰۰۴): "ترجمه روند تغییر یک متن (شفاهی یا کتبی) به زبان دیگر می باشد."

صدارتی (۱۳۷۰: ۶۵) به نقل از داسترت، (۱۲۴: ۱۹۵۵) اظهار می‌دارد که:

"ترجمه، شاخه‌ای از زبانشناسی کاربردی است که به ویژه مسئله یا واقعیت انتقال معنا از یک مجموعه نماد طرح دار به مجموعه دیگری از نمادهای طرح‌دار را بررسی می‌نماید."
از آنجائیکه ترجمه و مطالعات آن در طول تاریخ خود، از حوزه‌های مختلفی از قبیل روانشناسی، فلسفه، زبان‌شناسی، علوم شناختی، ادبیات و فرهنگ تأثیر پذیرفته، به تناسب نگرش هر حوزه نسبت به ترجمه، تعاریف مختلفی در این خصوص ارائه شده است که در اینجا به تعدادی از آنها اشاره خواهد شد:

در حوزه روان‌شناسی، حقانی (۱۳۸۶: ۵۴) به نقل از فسنگو، (۲۰۰۳) بیان می‌کند که:
"ترجمه تنها به معنای برقراری ارتباط بین دو فرهنگ و زبان متفاوت نیست، بلکه فرآیند درون روان و ضمیر خودآگاه انسان است."

در حوزه زبان و زبان‌شناسی، حقانی (۱۳۸۶: ۵۶) به نقل از یاکوبسون، (۱۹۵۹) ترجمه را اینگونه تعریف می‌کند: "ترجمه به مانند تفسیری است که از واژگان یک متن صورت می‌گیرد."
حقانی (۱۳۸۶: ۵۳-۵۴) در کتاب نظرها و نظریه‌های ترجمه در باره کولر می‌نویسد:

کولر (۱۹۹۷: ۸۰) در کتاب خود تحت عنوان "درآمدی بر ترجمه‌شناسی" به گستردگی مفهوم ترجمه اشاره می‌کند و برای واژه ترجمه، علاوه بر معنا و کاربرد متداول خود، تعاریف دیگری نیز در نظر می‌گیرد، به عنوان مثال بیان یک فرمول ریاضی به زبان ساده و همچنین بازنویسی متون کهن به زبان متداول و توضیح و تفسیر متون تخصصی به زبان عامه را هم نوعی ترجمه می‌داند.

همچنین حقانی (۱۳۸۶: ۵۸) به نقل از ویلس (۱۹۷۷: ۷۲) و یگر (۱۹۷۵: ۳۶) به ترتیب ترجمه را از قرار ذیل تعریف می‌نماید:

از دیدگاه ویلس (۱۹۷۷: ۷۲):

ترجمه به معنای "پردازش" و "بازنویسی" متن است. زیرا مترجم به منظور درک بهتر محتوای متن، ابتدا آن را تحلیل می‌کند و سپس در مرحله بعد، محتوا را در قالب متن مقصد بیان می‌نماید. براین اساس، ترجمه شامل دو مرحله‌ی "درک متن" و "بازتولید" آن است. درک متن به تحلیل محتوای متن مبدأ اختصاص دارد. در مرحله بازتولید، متن مبدأ مجدداً در قالب زبان مقصد بازتولید می‌شود. ضمن آنکه ترجمه باید به‌گونه‌ای انجام شود که امکان برقراری ارتباط بین خواننده و متن ترجمه شده فراهم گردد.

به عقیده یگر (۱۹۷۵: ۳۶):

اساس و جوهره ترجمه، حفظ ارتباط [بین خواننده و متن] می‌باشد. ضمن آنکه متن اصلی و ترجمه آن باید از بعد ارتباطی، معادل یکدیگر باشند، به گونه‌ای که خواننده زبان مقصد، همان ارتباطی را با ترجمه برقرار سازد که خواننده زبان مبدأ با متن اصلی برقرار نموده است.

از نقطه نظر یگر، ترجمه علی‌رغم جوهرهٔ فرازبانی خود که به بعد ارتباطی آن برمی‌گردد، ماهیتاً فرایندی زبانی است، چراکه در نهایت منجر به تولید محصول زبانی یعنی متن در زبان مقصد می‌شود.

لطفی پورساعدی، (۷۰-۶۹: ۱۳۷۱) در چارچوب نظریه "سخن کاوی و متن کاوی" اظهار می‌دارد که:

ترجمه فرآیند جایگزینی عناصر متنی زبان مبدأ به وسیله عناصر متنی زبان مقصد است، به طوری که عمل جایگزین سازی، خود زمینه‌ای را برای تعامل و تأثیر متقابل بین نویسنده متن اصلی و خواننده متن ترجمه شده فراهم سازد. در این تعریف، ترجمه از سطح زبان فراتر می‌رود و به عنوان واسطهٔ بین نویسنده و در واقع منظور و مقصود او و نیز برداشت و تفسیر خواننده از هدف نویسنده تلقی می‌شود.

رایس (۹۰: ۱۹۷۱) تعریفی از ترجمه ارائه داده که تأثیر بسزایی داشته است و نقطه عطفی در مباحث مربوط به کیفیت ترجمه شد. این تعریف عبارت است از: "ترجمه، روایت متن مبدأ به زبان مقصد است به گونه‌ای که متنی متناظر با متن مبدأ باز آفریده شود".

از تعاریف بالا نتیجه می‌شود که ترجمه علاوه بر حوزه زبان در علوم متعدد نیز از جایگاه و اهمیت خاصی برخوردار است که هر یک در جای خود قابل بحث و بررسی می‌باشد. اما از آنجائیکه ترجمه با زبان سر و کار دارد، ذکر این نکته ضرورت دارد که مفهوم آن در حوزه زبان و زبان شناسی از گستردگی و تنوع بیشتری برخوردار است و تنها به وسیله ای برای برقراری ارتباط محدود نمی‌شود.

۲-۲-۱- مطالعات ترجمه

با آغاز قرن بیستم و ظهور قدرتهای سیاسی، اقتصادی و نظامی در اروپا، کاربرد ترجمه و به طبع آن نگرش نسبت به ترجمه و مطالعات مربوط به آن نیز تغییر یافت. گسترش روابط سیاسی و بازرگانی و همچنین افزایش تعامل و ارتباط که نتیجه انقلاب صنعتی در اروپا بود، ترجمه را از حوزه فلسفه و ادبیات که در طول قرون ۱۸ و ۱۹ مورد توجه و علاقه مترجمان و ادبا بود، خارج ساخت و به حوزه متون کاربردی از قبیل متون علمی، فنی، حقوقی، سیاسی و اقتصادی وارد نمود. اگر در قرون ۱۸ و ۱۹، ترجمه عمدتاً عاملی برای برقراری ارتباط و بحثهای علمی بین قشر تحصیلکرده جامعه محسوب می‌شد، در قرن بیستم به یکی از نیازهای ضروری دولتها و شرکتهای در راستای انعقاد قراردادهای تبدیل گردید. نیاز روزافزون به ترجمه متون مختلف، اهمیت تربیت مترجمان حرفه ای و بالطبع نگرش دقیق تر به ترجمه و فرآیندهای آن را به دنبال داشت به طوری که در این دوره، برای اولین بار آراء مترجمان در خصوص مشکلات مربوط به ترجمه و روشهای مورد استفاده در حل آنها، در قالب رشته ای دانشگاهی تحت عنوان تربیت مترجم شکل گرفت (حقانی، ۳۶: ۱۳۸۶).

در نیم قرن اخیر، عناوینی از قبیل "مطالعات ترجمه" و "علم ترجمه" از زوایای گوناگون و با نگرشهای متفاوت مورد بحث و بررسی متخصصان رشته های گوناگون قرار گرفته است. مطالعات ترجمه، میان رشته جدیدی است که جنبه های نظری و عملی ترجمه را بررسی می کند و در این راه از یافته های رشته هایی مثل زبان شناسی، ارتباطات، فلسفه، جامعه شناسی، مطالعات ادبی و مطالعات فرهنگی استفاده می نماید (فرحزاد، ۱۳۸۳). در مقاله ای از جیمز هولمز (۱۹۸۷) با عنوان "نام و موضع معرفتی حوزه مطالعات ترجمه"، حوزه تحقیقاتی جدیدی به نام "مطالعات ترجمه" که با هدف حل مشکلات پیچیده ترجمه ارائه شده است، معرفی می گردد. در ضمن، یک تقسیم بندی از سوی هولمز برای مطالعات ترجمه پیشنهاد می شود که شامل شاخه های اصلی محض و کاربردی ترجمه است. او سپس برای هر یک، زیرشاخه هایی قائل می شود که از قرار ذیل می باشند:

شاخه های اصلی مطالعات ترجمه: ۱ - مطالعات محض ترجمه ۲ - مطالعات کاربردی ترجمه.

۱- مطالعات محض ترجمه به نوبه خود به دو زیر شاخه تقسیم می شود:

الف- مطالعات توصیفی ترجمه ب- مطالعات نظری (نظریه) ترجمه

الف- مطالعات توصیفی ترجمه:

سه هدف در مطالعات توصیفی ترجمه نهفته است: هدف اول، توصیف متون ترجمه شده می باشد. تاکنون بسیاری از تحقیقات انجام شده در حوزه تحقیقات ترجمه از این نوع بوده است. هدف دوم، تعیین نقش متن ترجمه شده در موقعیت اجتماعی- فرهنگی زبان مقصد است. در این نوع تحقیق، محقق بیشتر به بررسی بافت متن ترجمه شده می پردازد تا به خود متن ترجمه شده. این نوع تحقیق میان جامعه شناسی و ترجمه مشترک است. هدف سوم، توصیف عمل یا فرآیند ذهنی مترجم است. محققان از دیرباز به کشف این نکته علاقمند بوده اند که بدانند در جعبه سیاه ذهن مترجم، در آن لحظه ای که عبارتی کم و بیش معادل در زبان مقصد ساخته می شود، چه می گذرد. در این زمینه تحقیقات تجربی کمی صورت گرفته است.

ب- مطالعات نظری (نظریه) ترجمه

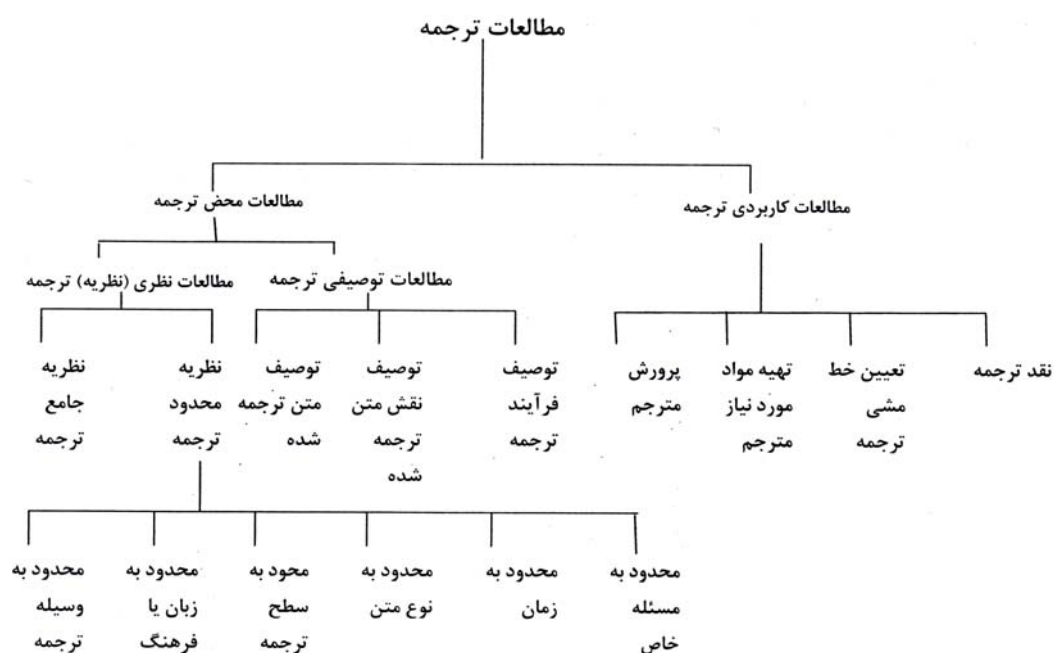
برخلاف مطالعات توصیفی، اینگونه مطالعات هدف توصیفی ندارند بلکه در جهت کاربرد یافته های مطالعات توصیفی ترجمه و دانش بدست آمده از حوزه های مرتبط با حوزه مطالعات ترجمه در جهت ارائه نظریه ترجمه است. هدف نهایی نظریه پردازان ترجمه این است که نظریه های جامع و مانع ارائه دهند. مطالعات نظری ترجمه، خود در دو گروه "نظریه جامع ترجمه" و "نظریه های محدود ترجمه" قرار می گیرند.

۲- مطالعات کاربردی ترجمه: شاخه ای از تحقیقات ترجمه است که با مسائل و کاربردهای عملی ترجمه سر و کار دارد. یکی از کاربردها در آموزش ترجمه است. یکی دیگر از موارد استفاده، تهیه مواد نیاز برای پرورش و نیز رفع نیازهای مترجمان می باشد. کاربرد بعدی،

تعیین خط مشی ترجمه است. محققان حوزه ترجمه باید نقش و جایگاه مترجم، ترجمه و آثار ترجمه شده را در جامعه ترسیم نمایند. مورد آخر که با سایر موارد کاملاً تفاوت دارد، استفاده از آن در نقد ترجمه است.

هولمز (۱۲: ۱۹۸۷) معتقد است:

تاکنون تحقیقات کمی در زمینه نقد ترجمه انجام شده و در بسیاری از کشورها از مطالعات نظری ترجمه برای بهبود نقد ترجمه استفاده نشده است. بدون تردید، نقد ترجمه تا حدودی جنبه فردی دارد و مواضع شخصی و ترجیحات ذوقی منتقد در آن بی‌تأثیر نیست، اما ارتباط نزدیک میان محققان و منتقدان ترجمه جنبه ذوقی و شخصی نقد ترجمه را به میزان زیادی کاهش خواهد داد.

نمودار حیطة کار مطالعات ترجمه - ارائه شده توسط هولمز (۱۹۸۷)

برگرفته از هاشمی (۱۳۷۰)

۳-۲-۱- ارزیابی کیفیت ترجمه

ارزیابی کیفی ترجمه حوزه جدیدی از تحقیق نیست. بلکه این حوزه دغدغه بسیاری از محققان و سازمانهایی که ترجمه ادبی یا ماشینی در کانون توجه شان قرار دارد، می باشد. سابقه مطلوب بودن در ترجمه ادبی یا کتب مقدس به قرن های گذشته برمی گردد. کیفیت در ترجمه به عنوان یک موضوع قابل بحث پدیده‌ی جدیدتری است و به سال ۱۹۵۹، همایش بین المللی کیفیت ترجمه در پاریس نسبت داده می شود (ویلیامز، ۲۰۰۱).

تجویدی (۲۸: ۱۳۸۴) اظهار می دارد که:

بحث مربوط به تعریف کیفیت اولین بار در سال ۱۹۵۹ در همایشی با عنوان "سومین همایش اتحادیه بین المللی مترجمان" مطرح شد و مجموعه آن سخنرانیها در کتابی به نام "کیفیت در ترجمه" انتشار یافت که ویراستاران این کتاب، کری و جامپلت (۱۹۶۳) بودند.

در این همایش، پرسشنامه ای در بین شرکت کنندگان که بیش از ۱۰۰ نفر بودند، توزیع و از آنها خواسته شد که برداشت خود را از اصطلاح "کیفیت" در زمینه ترجمه ادبی شرح دهند. پاسخها بسیار گوناگون و از تنوع زیاد برخوردار بودند و افراد نظرات خاص خود را بیان می کردند. نتیجه بررسی و مطالعه جوابهای شرکت کنندگان دو نکته مهم بود که عبارتند از:

- ۱- کیفیت در ترجمه متون ادبی با متون غیر ادبی تفاوت دارد.

- ۲- کیفیت در ترجمه متون ادبی در مقایسه با ترجمه متون غیر ادبی از اهمیت بیشتری برخوردار می باشد.

اما پس از گذشت ۴ دهه از تاریخ برگزاری همایش مذکور، ترجمه پژوهان برداشتهای متفاوتی از اصطلاح کیفیت دارند. امروزه نظر بر این است که تعریف کیفیت باید متناسب با نوع متن و شرایط و بافتهای گوناگون باشد. استانداردهای بین المللی ترجمه ارائه شده اند، اما سازمان دهندگان کنفرانس ۱۹۹۹ در مورد کیفیت ترجمه در لایپزیک ذکر کرده اند که:

معیارهای عینی قابل قبولی برای ارزیابی کیفیت ترجمه ها و تعبیر یا تفسیر عملکردها وجود ندارند- حتی آخرین استانداردهای ملی و بین المللی در این حوزه- سریهای ISO-۹۰۰۰ و DIN ۲۳۴۵- ارزیابی کیفیت ترجمه را در یک بافت خاص تنظیم نکرده اند. نتیجه، نابسامانی در امر ارزیابی خواهد بود (ویلیامز، ۳۲۷: ۲۰۰۱).

۴-۲-۱- اهمیت ارزیابی کیفیت ترجمه

بدون تردید برای آنکه ترجمه‌ها از پویایی و دقت لازم برخوردار باشند باید نظارتی بر عملکرد آنها صورت گیرد. نظارت و ارزیابی به منظور اطمینان از صحت و درستی و مطابقت آنها با اصول و فنون مختلف ترجمه ضروری است. ارزیابی ترجمه و ارزشیابی مترجم زمینه‌ای مناسب فراهم می‌کند تا رقابت مثبت در جهت پیشرفت بیشتر شود و روند صعودی در ترجمه‌ها به وجود آید و ترجمه‌هایی با کیفیت عالی داشته باشیم. در بررسی و طبقه‌بندی آثار ترجمه‌شده، در زمینه ارزیابی کیفیت ترجمه‌ها اقدامات نظام‌مند محدودی صورت گرفته است. به قول هتیم و میسن (۱۹۹: ۱۹۹۷): "ارزیابی عملکرد ترجمه‌فعالیتی است که علی‌رغم گسترده بودنش هنوز در دست بررسی و مورد بحث و تبادل نظر می‌باشد". ارزیابی متون ترجمه‌شده می‌تواند تا حد زیادی باعث آشکار شدن اشکالات و نقاط ضعف آنها شود. این امر باعث پیشرفت در این زمینه خواهد شد تا در نهایت، ترجمه‌های بهتری داشته باشیم.

۵-۲-۱- مدل‌های ارزیابی کیفیت ترجمه

در این بخش ابتدا چند مدل ارزیابی کیفیت ترجمه که توسط محققان ایرانی و خارجی ارائه شده‌اند، معرفی می‌شوند. توضیحات دقیق هر کدام از این مدل‌ها در فصل ۲ خواهد آمد.

۱- از جمله مدل‌های به کار گرفته شده برای ارزیابی ترجمه، مدل گارسس (۱۹۹۴) است که به عنوان چارچوبی برای تحقیق حاضر در نظر گرفته می‌شود. این مدل برای مقایسه متن مبدا و متن ترجمه شده ۴ سطح پیشنهاد می‌کند که این سطوح عبارتند از: سطح معنایی - لغوی، سطح نحوی - صرفی، سطح گفتمانی - کارکردی و سطح سبکی- منظورشناختی. هر کدام از این سطوح دارای زیر گروه‌هایی می‌باشند که در فصل ۳ در بخش تجزیه تحلیل داده‌ها بعد از توضیح چارچوب نظری تحقیق معرفی خواهند شد.

۲- فرحزاد: ارائه دهنده یکی از اولین مدل‌های سنجش کیفیت ترجمه در سال ۱۹۹۲ است (۱: ۱۳۸۷). این پژوهشگر جمله و بند را واحد ترجمه می‌داند و به دو ویژگی در نمره دهی (ارزشیابی) هر واحد ترجمه اعتقاد دارد: الف) دقت و ب) مناسب بودن. تجویدی (۳۲: ۱۳۸۴) به نقل از فرحزاد، (۱۹۹۲) دقت را انتقال دقیق اطلاعات بدون هیچگونه کاهش یا افزایش و طبیعی بودن واژگان مورد استفاده و مناسب بودن را متعارف بودن و درستی ساختارهای به کار رفته تعریف می‌نماید.

۳- مدل ارزیابی وادینگ تون (۲۰۰۱)، کامل‌کننده مدل ارزیابی فرحزاد می‌باشد. وادینگ تون نشان می‌دهد که تقریباً تمام عملکردها در ارزیابی کیفیت ترجمه توصیفی یا نظری هستند و موارد ذیل را عنوان می‌نماید: